

Aspectes sobre cartografia de les Guilleries. Un estímul per a l'estudi de les comunicacions

JOSEP TARRÉS I TURON
Departament d'Arquitectura i Enginyeria de la Construcció
(Universitat de Girona)

Quaderns de la Selva, 15

•

Any 2003

p. 191 a 199

• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

L'estudi de la xarxa antiga de comunicacions de les Guillerries i les seves unions amb les altres comarques limítrofes presenta un seguit d'elements que el fan molt interessant. A les Guillerries, en tractar-se d'una terra de refugi, bona part dels ponts s'han conservat i els camins antics no han sofert grans canvis. A més, hi ha una quantitat de documentació apreciable: els pergamins carolingis, els textos del registre de la propietat, la descripció dels itineraris fets pels excursionistes... Però, l'element més interessant per l'estudi de la xarxa de camins de les Guillerries es la cartografia.

En diferents llibres amb cartografia de Catalunya s'hi troben mapes que donen una idea general de l'estructura de comunicacions de les Guillerries. *L'Atlas d'història de Catalunya* de Hurtado, Mestre i Miserachs i *Cartografia Històrica* de Bolòs i Hurtado aporten aquests tipus de mapes amb indicació de la bibliografia utilitzada; la xarxa de comunicacions de Catalunya proposada per aquests autors es basa en la cartografia clàssica (Placide, Coello...). L'any 2001, el Centre Excursionista de Catalunya va fer una exposició de cartografia del Montseny dirigida per Josep Maria Panareda i Joan Campañà; alguns dels mapes exposats també abasten les Guillerries i, per tant, són una bona base de partida per l'estudi de les comunicacions de la zona (s'adjunta relació dels mapes exposats). A l'*Atlas de les ciutats de Girona* hi ha plànols de Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farners... que representen la seva estructura urbana i entorn. D'altra banda, caldria estudiar els mapes utilitzats pels enginyers –principalment per projectes d'obres públiques– als voltants del 1900. Finalment, el llibre de M. Carme Montaner, *Mapes i cartògrafs a la Catalunya contemporània (1833-1941)* dona una àmplia visió dels mapes fets en aquest temps.

En relació amb la cartografia de les Guillerries, el mapa de Juli Serra, tan el d'escala 1:50.000 com el recentment trobat a l'arxiu cartogràfic del Centro Geografico del Ejército (CGE) d'escala 1:20.000, són una excel·lent reproducció del territori. En el mateix arxiu hi ha un seguit de mapes de la primera meitat del segle XIX que cal tenir en compte a l'hora de fer el plantejament de la xarxa de comunicacions. Com a mostra, es reproduïxen i es comenten els següents quatre mapes:

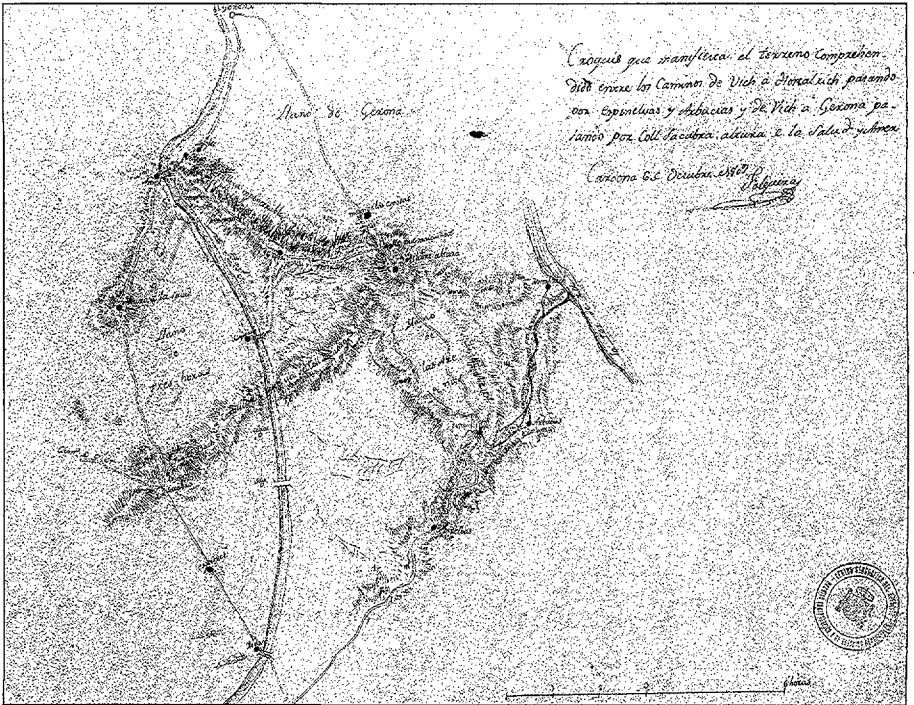
1. El pont del Pasteral. 1814. Ref CGE núm. 705 (19 x 16 cm.)

Aquest mapa mostra la importància militar del pont del Pasteral. De fet, a l'any 1849, en aquest indret hi va tenir lloc la batalla del Pasteral, que va representar el final de la segona guerra carlina (explicat amb més detall a l'article dels *Quaderns de la Selva* núm. 11). Al peu del mapa s'hi llegeix: "Configuración topografica del curso de una porción del Ter contigua a la villa d Amer". I continua amb l'explicació dels números del mapa: "1. Puente de madera ahora executado. 2. Idm. de piedra derruido. 3. Indica dos reductos que defienden el paso del puente". A més, a la part esquerra indica el camí de la barca de la Cellera. Fora del marc del mapa s'indica l'autor, José Masanes, pertanyent al Estado Mayor, i la data, 27 de febrer de 1814.

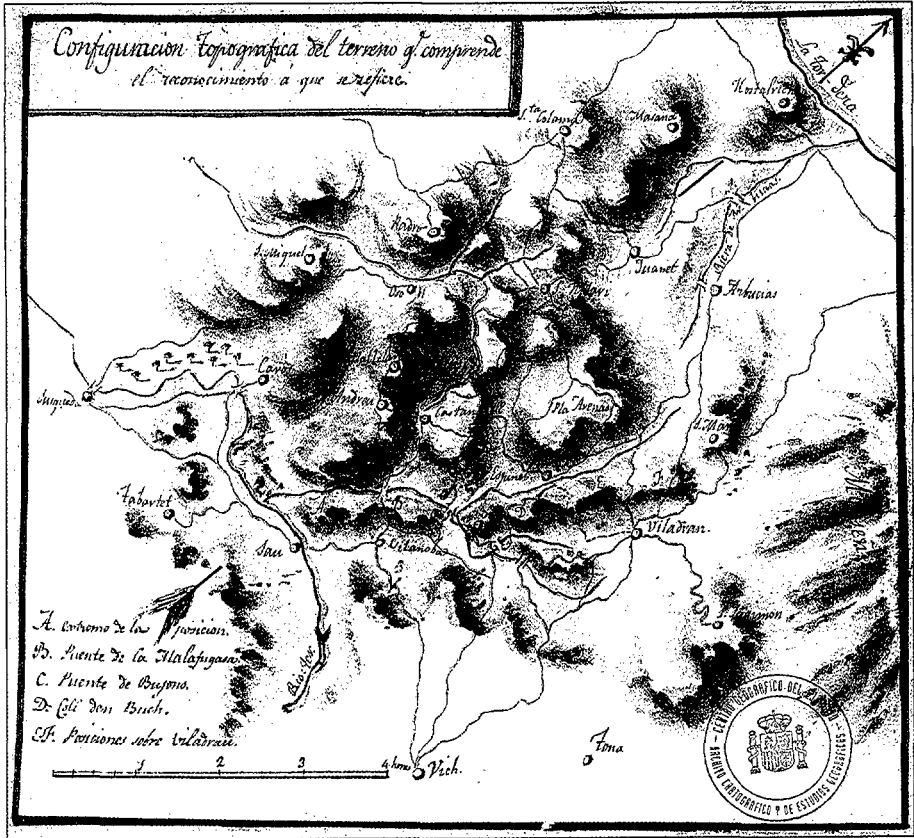
2. Camins de Vic a Girona. 1809. Ref CGE núm. 683 (38 x 29 cm.)

El mapa està firmat per Ramón Folguera a Cardona, el 6 d'octubre de 1809, i indica en el títol que és un croquis del terreny comprès entre Vic, Hostalric i Girona, amb els camins de Vic a Hostalric passant per Espinelves i Arbúcies, i el de Vic a Girona passant pel Collsacabra, la Salut i Amer. També senyala el camí que surt del Pasteral i arriba a Osor per una serralada impenetrable (coincidint amb el camí explicat en l'article dels Quaderns de la Selva, núm. 14) i confirma que el principal camí que portava a Susqueda era des d'Osor. A més, mostra bona part del camí de *Bella Polla* ja esmentat en documents carolingis: des del "mesón de las Esposas" (Sant Martí Sapresa) passant pel "mesón del Malcuinat" (aquest mas es pot situar, per la confluència de camins, pels voltants de la Calcineria o l'Espinau), fins arribar a Sant Hilari Sacalm, travessar el pla de les Arenes i després d'una baixada (*subida* en el mapa) *muy agria* arribar a Espinelves.

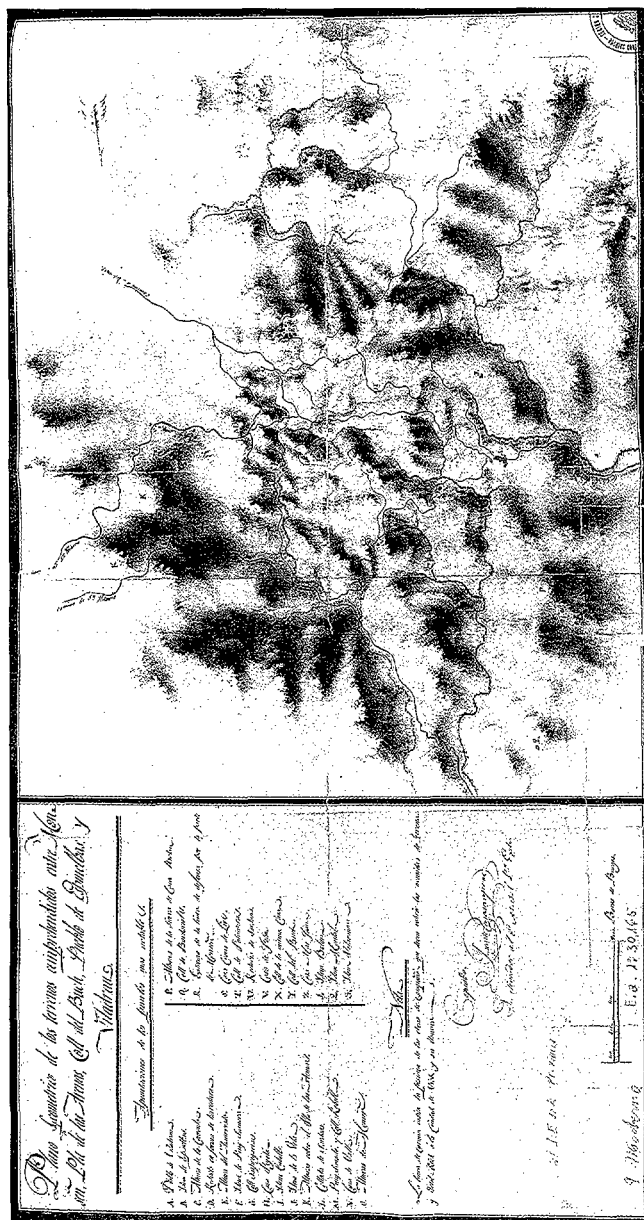
3. De Vic a Hostalric. 1815. Ref CGE núm. 706 (22 x 20 cm.)

Aquest mapa del 1815, d'autor anònim, mostra una renglera de "posicions" que van des de Sau a Viladrau. Encara que tingui deficiències importants, el mapa té elements d'interès (ensenya els dos camins de Susqueda a Querós...).

4. Als voltants de Viladrau. 1809. Ref CGE núm 694 (55 x 29 cm.)

El títol indica *Plano geométrico de los terrenos comprendidos entre Monseñ, Pla de las Arenas, Coll del Buch, Pueblo de Espinelbas y Viladrau*. Està firmat per Jacinto Casanpere i datat el 1809. El mapa indica la línia de defensa per les *avenidas* de Girona i Hostalric a la ciutat de Vic.

Per completar aquesta ràpida ullada a la cartografia de les Guilleries, també cal considerar els mapes fets pels excursionistes (s'adjunta selecció de mapes) i els mapes o plànols de caire més local provinents d'iniciatives privades (canals de rec, terrenys en propietat...). Aquesta darrera vessant es deixa per un pròxim article.

Tota aquesta cartografia ajuda a entendre les comunicacions de les Guilleries. Però, per a la configuració final rigorosa d'aquesta xarxa de comunicacions cal l'aportació de diferents estudiosos (en diferents matèries) i la intervenció de coneixedors del territori.

Bibliografia

- BOLÒS, Jordi i Victor HURTADO (2001). *Atles del comtat d'Osona (798-993)*, Rafael Dalmau editor, Barcelona.
- CASTELLS, Ramon; Bernat CATLLAR i Josep RIERA (1994). *Atles II Ciutats de Girona*, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona.
- HURTADO, Victor (2000) direcció. *Cartografia Històrica* dins "Història, Poètica, Societat i Cultura dels Països Catalans", Enciclopedia Catalana, Barcelona.
- HURTADO, Victor; Jesus MESTRE i Toni MISERACHS (1998). *Atles d'història de Catalunya*, Edicions 62, pàg. 71, 104, 170.
- MONTANER, M. Carne (2000). *Mapes i cartògrafs a la Catalunya contemporània (1833-1941)*, col·lecció Camí Ral, núm. 15, Rafael Dalmau Editor, Barcelona.
- RAMS, Emili i Josep TARRÉS (1999). *La batalla del Pasteral* dins "Quaderns de la Selva", núm.11, Centre d'estudis selvatans.
- SANTALÓ, Miquel (1931). *El Gironès i Banyoles*, Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona.
- TARRÉS, Josep (2002). *Un camí antic de Girona a Vic per les Guilleries* dins "Quaderns de la Selva", núm 14, Centre d'estudis selvatans.
- TARRÉS, Josep (2003). *El mapa del Montseny, les Guilleries i el Collsacabra de Juli Serra 1888* dins "Muntanya", núm. 845, febrer 2003. Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona.
- TARRÉS, Josep (2003). *Un gran mapa de 1888* dins "Revista de Girona", núm. 219, Diputació de Girona.

Selecció de mapes excursionistes de les Guilleries

- CARDÓS, Agustí (1952). *Mapa Les Guilleries y Collsacabra 1:100.000*. Inclòs a: Cardós (1952). *Guilleries*. Editorial Miguel Arimany, S.A., Barcelona.
- CASTELLS, J.; J. TERES (1945). *Mapa Las Guilleries 1:100.000*. Inclòs a: Castells i Teres (1945). *Guilleries*. Velloso Editor, Barcelona.
- Centre Excursionista de Catalunya (1924). *Mapa itinerari Les Guilleries Collsacabra 1:100.000*. Inclòs a: *Les Guilleries*. Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona.
- LLOBET, Salvador (1975). *Les Guilleries. Collsacabra 1:40.000*. Inclòs a: Llobet (1975). *Guia Cartogràfica Guilleries Collsacabra, 4 edició*. Editorial Alpina, Barcelona.

Relació de mapes a l'exposició CARTOGRAFIA DEL MONTSENY del Centre Excursionista de Catalunya (Josep M. Panareda i Joan Campañà)

- Vic 1940, hoja 22. *Mapa topogràfic 1:100.000*. Servicio Cartográfico, Diputación Provincial de Barcelona.
- Calella 1935, full 30. *Mapa topogràfic 1:100.000*. Servei Cartogràfic. Generalitat de Catalunya.
- NUET, Josep (1990). *Montserrat, mapa excursionista 1:50.000*. Inclòs a: Lopez Cortijo, Joan (1989-1990). *Montserrat. Guia excursionista*. Ed. Montblanc-Martin, Barcelona, 2 volums.
- ESTIVILL, L. (1950). *Montserrat 1:100.000*. Inclòs a: Estivill, L. (1950), *Montserrat*, 2ª edició. Ed. Miquel Arimany, Barcelona.
- Vic, hoja 99. *Cartografía Militar de España 1:100.000*. Mapa de Mando.
- LLOBET, S; A. BESCÓS i X. COLL. *Montserrat. Mapa topogràfic-excursionista 1:40.000*. Editorial Alpina, Granollers.
- Vic 1987, full 19-7. *Mapa de Catalunya d'imatge satèl·lit 1:100.000*. Institut Cartogràfic de Catalunya.
- Blanes 1983, hoja 365/38-14. *Mapa geològic de España 1:50.000*. Instituto Geológico y Minero de España, 1983, 2^aserie.
- La Garriga 1976, hoja 364/37-14. *Mapa geològic de España 1:50.000*. Instituto Geológico y Minero de España, 1976, 2^aserie.
- La Garriga 1989, full 364 (37-14). *Ortofotomapa de Catalunya 1:50.000*. Institut Cartogràfic de Catalunya.
- Fogars de Montclús (Turó de l'Home) 1970, hoja II-08. *Plano topogràfic del area metropolitana de Barcelona 1:10.000*. Comisión de Urbanismo y Servicios Comunes de Barcelona y otros municipios, Barcelona.
- Montserrat 1987, hoja 364-II (37-14). *Mapa topogràfic nacional 1:25.000*. Instituto Geográfico Nacional, Madrid.
- BOLÒS, Oriol de (1983). *Vegetació del Montseny 1:50.000*. Inclòs a *Vegetació del Montseny*. Diputació de Barcelona, Barcelona.
- Girona-Costa Brava. *Ortoimatge de Catalunya 1:100.000*. Institut Cartogràfic de Catalunya.
- Santa Fe de Montseny 1997, full 364-8-3 (296-107). *Mapa topogràfic de Catalunya 1:5.000*. Institut Cartogràfic de Catalunya.
- Montserrat. Mapa i guia excursionista 1:40.000* (1997). Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona; Editorial Alpina.
- Santa Fe de Montseny 1996, full 364-8-3 (296-107). *Ortofotomapa de Catalunya 1:5.000*. Institut Cartogràfic de Catalunya.
- Montserrat 1994, full 364-2-1 (74-27). *Ortofotomapa de Catalunya 1:25.000*. Institut Cartogràfic de Catalunya.
- LLOBET, Salvador (1947). *El Montseny. Los mantos de vegetación 1:50.000*. Inclòs a: Llobet, Salvador (1947). *El medio y la vida en el Montseny*. Instituto Juan Sebastián Elcano, CSIC, Barcelona.

- Blanes, hoja 38-14 (365). *Cartografia militar de España. Mapa General. Serie L 1:50.000*. Servicio Geográfico del Ejército, Madrid.
- La Garriga, hoja 37-14 (364). *Cartografia militar de España. Mapa General. Serie L 1:50.000*. Servicio Geográfico del Ejército, Madrid.
- ALMERA, Jaume (1913). *Mapa geològic i topogràfic de la província de Barcelona. Regió cinquena o del Montseny, Vallés i litoral*. Diputació de Barcelona, Barcelona.
- Nueva descripción geográfica del Principado de Cataluña (1984)*.
- Principatus Cataloniae nec nom Comitatum Ruscinonensis et Cerretania. Nova Tabula (1740)*. Io. Bapt. Homanno Norimbergae.
- Placide (1792). *La Catalogne*. Paris.
- COELLO, Francisco (1845-1876). *Mapes provincials de Barcelona i Girona (fragments) 1:200.000 dins Atlas de España y sus posesiones de ultramar*.
- OSONA, Artur (1899). *Girona, Barcelona y Lleyda 1:500.000*. Inclòs a: Osona, A. (1899). *Guia-itineraria de la Regió del Montseny y Guilleries. Dividida en 190 itineraris*. Estampa de F. Altés y Alabart. Barcelona.
- OSONA, Artur (1899). *Regió del Montseny 1:200.000*. Inclòs a: Osona, A. (1899). *Guia-itineraria de la Regió del Montseny y Guilleries. Dividida en 190 itineraris*. Estampa de F. Altés y Alabart. Barcelona.
- OSONA, Artur (1879). *Mapa sense títol, Vic-Hostalric 1:140.000*. Inclòs a: Un propietari de la vila de Breda (1879). *Excursió a la muntanya del Montseny a partir de la vila de Breda*. Imprenta Barcelonesa. Barcelona.
- VIDAL RIBA, E. (1912). *Regió del Montseny 1:166.000*. Inclòs a: Vidal (1912). *El Montseny. Guia monogràfica de la Regió. Itineraris-Excursions*. Tip. L'Avenç: Massó, Casa & C^a. Barcelona.
- Configuración topogràfica del paso del Congost, sus terrenos contiguos y situacion respectiva de varios pueblos al contorno (1819)*.
- Mapa del Montseny 1 :50.000 (1924)*. Estudios y Construcciones Locher, S.A.; Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona.